

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-4-68-85>

УДК 341.1

Криштоп С.В.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

РОЗШИРЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ НА СХІД: ПОЗИТИВНІ І НЕГАТИВНІ АСПЕКТИ ДЛЯ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ І СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Анотація. Стаття присвячена з'ясуванню позитивних і негативних аспектів з якими стикаються країни Центральної та Східної Європи у процесі розширення Європейського Союзу в напрямі на Схід за рахунок цих країн. Об'єктом розгляду в даній статті є процес розширення ЄС і його вплив на економічне, політичне та правове життя східноєвропейського регіону. Було наведено, що попри позитивні зрушення в зазначених сферах життєдіяльності країн даного регіону, які призвели, в першу чергу, до масштабних змін в торгівельній політиці, сільському господарстві, сфері послуг, зокрема транспорту, бізнес-послуг, банківського сектора, також простежується ряд проблем, що пов'язані із цим розширенням. Ці проблеми, у свою чергу, проявляються у загостренні соціального демпінгу, проведенні непопулярних реформ, гіпертрофії механізмів соціальних гарантій і відриву фінансових зобов'язань за соціальними програмами від потенціалу реального фінансового забезпечення, тощо. У статті було досліджено основні причини, котрі послугували головним рушієм процесу розширення ЄС на Схід та які в кінцевому результаті стали амбіційним проектом, з точки зору територіальних і демографічних придбань.

Ключові слова: Європейський Союз, економіка, країни Центральної та Східної Європи, євроінтеграція, реформи.

Kryshtop Serhii

Yaroslav Mudryi National Law University

EXPANSION OF THE EUROPEAN UNION TO THE EAST: POSITIVE AND NEGATIVE ASPECTS FOR THE COUNTRIES OF CENTRAL AND EASTERN EUROPE

Summary. The article is devoted to the clarification of the positive and negative aspects faced by the countries of Central and Eastern Europe in the process of expanding the European Union towards the East at the expense of these countries. The object of the review in this article is the process of EU enlargement and its impact on the economic, political and legal life of the East European region. It was pointed out that despite positive changes in the mentioned areas of life of the countries of this region, which led, first of all, to large-scale changes in trade policy, agriculture, services, in particular transport, business services, and banking, as well as a number of problems. In turn, they are manifested in the intensification of social dumping, unpopular reforms, the hypertrophy of the mechanisms of social guarantees and the separation of financial obligations of social programs from the potential of real financial provision. In the financial sector an important aspect was the change in the rules of the work of the central banks of the new member states. However, membership in the EU, although it increases the welfare of the country, but does not lead to equality in wealth. In addition, membership in the EU brings some kind of asymmetry and politically. The inclusion of the CEE countries in the EU entails a high degree of dependence of these countries on the will of the "old" and more developed in the economic plan of the EU member states. The article explored the main reasons that served the process of enlargement of the EU to the East and which eventually became an ambitious project, with point of view of territorial and demographic acquisitions. The 15-year stay of some CEE countries in the EU is ambiguous. East European countries did not become truly "western". Their accession to the EU was not marked by an instant increase in the standard of living of the citizens of the countries of the CEE. Although the new EU members felt the economic effects of EU membership, they, however, gained both positive and negative shades. Due to the economic crisis of 2008, the economic dominance of "old" EU members is becoming more and more tangible. Joining a huge and highly heterogeneous socio-economic region of Central and Eastern Europe may bring some difficulties for the European Union. Any deceleration of economic growth, a significant deterioration of the competitive position of the CEE in the EU can cause disappointment of the population of these countries.

Keywords: narcocrime, identity of the criminal, drug addiction, typology of the identity of the criminal, prevention of crimes, latency.

Постановка проблеми. Первинною метою розширення Європейського Союзу була консолідація країн європейського регіону, які мають тотожні ідеологічні, культурні, мовні риси та спільну систему цінностей. Проте в сучасних умовах питання пошуку європейської ідентичності є політичним імперативом для Західної Європи і вже давно перестало дотримуватися ідеї забезпечення розвитку «власних облич» [1, с. 181; 2, с. 11]. Воно покликане розширенням в Європі зони економічної, соціальної і політичної стабільності в країнах Центральної та Східної Європи. Але за це доведеться заплатити зростанням

неоднорідності ЄС, подальшою диференціацією інтересів його учасників.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженням питання розширення ЄС у векторі встановлення членських відносин із країнами Центральної та Східної Європи і пов'язані з цим процесом позитивних і негативних наслідків взаємодії для даних країн займалися такі вчені: Барановський Ф. А., Заславська Н.М., Окладна М.Г., Сіденко В.Р., Теремцова Н.В., Яковук І.В. та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Подальше дослідження

потребує з'ясувати наскільки розширення ЄС на Схід є бажаним для населення країн Східної Європи, і чи зможе таке розширення нарешті подолати розбіжність в економічному, політичному та правовому житті між Заходом і Сходом. Чи змогло розширення ЄС на Схід задати у країнах Центральної та Східної Європи принципово іншу траєкторію розвитку в порівнянні з попереднім «доінтеграційним» періодом.

Мета статті. Головною метою даної роботи є визначення та аналіз позитивних і негативних аспектів з якими стикаються країни Центральної та Східної Європи, котрі залучилися підтримкою Європейської спільноти в процесі розширення ЄС на Схід.

Виклад основного матеріалу. В Європейському співтоваристві можливість розширення на Схід обговорювалася ще з початку 1990-х рр. Одним з ключових документів цього періоду є доповідь Комісії «Європа і проблема розширення», представлений на саміті Європейської ради 26-27 червня 1992 року в Лісабоні. У документі розглянута перспектива розширення ЄС за рахунок країн ЦСЄ, так як «розширення – це проблема, яку не може відхилити Спільнота. Країни східноєвропейського регіону, які прагнуть вступити до Європейського Союзу шукають у цьому співтоваристві гарантію стабільності, миру і процвітання і можливість грати свою роль в інтеграції Європи. Зміцнити новостворену свободу і стабілізувати розвиток – це не тільки інтереси даних країн, а й ЄС» [3, с. 23].

Починаючи з 2004 р, Європейський Союз прийняв до своїх лав 13 нових членів, 11 з яких можна зарахувати до категорії «пост-комуністичних» країн, які отримали незалежність після розпаду СРСР і Югославії в проміжку між 1989 і 1991 рр. Це були Чехія, Естонія, Угорщина, Литва, Латвія, Польща, Словаччина і Словенія. У 2007 р до ЄС приєдналися Болгарія та Румунія, а в 2013 р – Хорватія. Зацікавленість Європейського Союзу зрозуміла, оскільки просуваючись на схід, ЄС помітно нарощує свій ресурсний потенціал – на 34% збільшить територію, на 29% – чисельність населення і перетвориться на один з найбільших в світі ринків із 450 млн. споживачів. Таким чином, розширення ЄС в сторону пост-радянського простору, а саме на країни Центральної та Східної Європи (ЦСЄ) було амбіційним проектом, з точки зору територіальних і демографічних придбань, і тих соціально-економічних вимог, які ЄС висунув до країн, котрі мають на меті приєднатися [4, с. 51–52].

Основні завдання соціально-економічного реформування країн ЦСЄ визначені так званими копенгагенськими критеріями, виробленими ще в червні 1993 р. на сесії Європейської ради в Копенгагені як умови членства в ЄС країн цього регіону. Ці критерії передбачають:

- по-перше, формування ринкової економіки, здатної витримати конкуренцію на загальноєвропейському ринку;
- по-друге, стабільність демократичної держави, що гарантує правопорядок, дотримання прав людини і захист інтересів національних меншин;
- по-третє, приведення національного законодавства в повну відповідність правовим нормам

Євросоюзу (*acquis communautaires*), введених Маастрихтським договором [4, с. 51].

Слід зазначити, що Європейський Союз відіграв велику роль у реформованні економік країн ЦСЄ. Приєднання до ЄС означало для них лібералізацію торговельної політики та сфери послуг, зокрема транспорту, бізнес-послуг, банківського сектора. З одного боку, економічні реформи і торгово-промислової лібералізація країн ЦСЄ були наслідком природної еволюції перехідних економік, а з іншого – економічна трансформація багата в чому проходила під впливом ЄС, що в свою чергу сприяло підвищенню економічного добробуту.

Приєднання країн ЦСЄ до ЄС призвело і до масштабних змін в сфері торгівлі, що було обумовлено приєднанням цих країн до єдиного ринку. Серйозні наслідки приєднання до ЄС відчули галузі сільського господарства, фінансова сфера, зміни торкнулися правил економічної конкуренції, державного регулювання промисловості тощо. У фінансовій сфері важливим аспектом стали зміни правил в роботі центральних банків нових держав-членів. Однак, членство в ЄС вносить певну асиметрію і в політичну сферу. Включення країн ЦСЄ в ЄС тягне за собою високу ступінь залежності цих країн від волі «старих» і більш розвинених в економічному плані членів ЄС [5, с. 130].

У 2006 році з нагоди дворіччя розширення Євросоюзу на 10 нових країн-членів Єврокомісія оприлюднила Комюніке під назвою «Розширення, два роки по тому: економічні досягнення», у якому йдеться про економічні перспективи. У нових країнах ЄС показники економічного зростання становили в середньому 3% на рік. Цей показник є кращим, ніж у країн-членів ЄС-15 (всі країни які вступили у ЄС до 1995 р.) (у середньому 2,5%). Але рівень безробіття становить 13,4%, тоді як у ЄС-15 цей показник становив 5,5%. Обсяги торгівлі (експорт плюс імпорт) сягнули в середньому 93% від ВВП, порівняно з 55% в ЄС-15. Нові країни мають істотні торгові дефіцити, що типово для цього етапу економічного розвитку, але ці показники зменшуються (близько 3% від ВВП в 2005 році) [6, с. 12].

До основних позитивних аспектів розширення ЄС для населення країн Центральної та Східної Європи, які вступили до нього, можна віднести: вільне пересування громадян в межах ЄС, єдиний освітньо-культурний простір; підвищення якості товарів та послуг до стандартів ЄС; здешевлення банківських кредитів для населення та промисловості; підвищення рівня оплати праці для громадян; зменшення тіньового сектору, реалізація європейських правових норм; модернізація правового поля і забезпечення прозорості національного законодавства тощо [7, с. 165].

Проте, треба наголосити на існуванні проблем, що зазнають країни-учасниці та країн-кандидати ЦСЄ у рамках розширення ЄС. Такі труднощі постали у зв'язку із поетапною інтеграцією даних країн, які суттєво відставали від соціальних стандартів ЄС. У цьому зв'язку виникла загроза збільшення в Євросоюзі соціального демпінгу. Конфлікт «старої» і «нової» Європи полягає в тому, що робітники «старих» держав-членів зіткнулися з конкуренцією на ринку праці з боку робітників «нових» членів Союзу, які погоджу-

ються працювати за меншу заробітну платню. Ця ситуація створила очевидні переваги для бізнесу «старих» членів ЄС, який отримав дешеву робочу силу, однак профспілковою руху цих же країн вона завдала нищівного удару. Соціальний демпінг легальних мігрантів з країн ЦСЄ викликав стурбованість не лише профспілок, але й місцевого населення, яке відчуло загрозу своєму високому рівню життя. Одним з шляхів вирішення проблеми є запровадження на рівні ЄС поетапних заходів із інтеграції ринків робочої сили нових держав-членів до загальноєвропейського ринку праці. [8, с. 20–21].

Курс Європейського Союзу в напрямі посилення громадянських прав і свобод також не є безпроблемним. Він наразі стикається із серйозними викликами, які істотно посиллися через довготривалі наслідки глобальної фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр. та кризи у зоні євро, що настала за нею і поки що не подолана. Ці кризові явища яскраво висвітлили уразливі сторони європейської соціальної моделі, в якій наявні ознаки гіпертрофії механізмів соціальних гарантій і відриву фінансових зобов'язань за соціальними програмами від потенціалу реального фінансового забезпечення, що стає особливо актуальним з огляду на негативні демографічні тренди в розвитку країн ЄС. Надмірні соціальні виплати послаблюють стимули до продуктивної праці та інноваційного підприємництва. Тому країни ЄС стикаються з необхідністю коригування своїх систем соціального забезпечення та соціального захисту (що особливо яскраво виявилось на прикладі країн Єврозони, державні фінанси яких пройшли в період останніх трьох років відповідні санаційні процедури). [9, с. 30].

В процесі розширення ЄС, для країн, які прагнуть вступити до лав ЄС потрібно також провести якісну реформу в сфері аграрної політики, оскільки, більшість країн-кандидатів потребує глибокої перебудови аграрних секторів. У той же час ЄС не готовий розширити програми прямої підтримки доходів в сільському господарстві країн-кандидатів і продовжує розглядати програму боротьби з перевиробництвом як пріоритет сільськогосподарської політики. Аграрні реформи, що є необхідними для вступу в ЄС, включають розвиток біовиробництва, удосконалення в тваринництві, підвищення санітарних стандартів та розвиток сільських регіонів. Всі ці вимоги розглядаються країнами-кандидатами як свідомі перешкоди для їх вступу в ЄС [10, с. 67].

Крім того, введення загальної аграрної політики неминує викличе зростання споживчих цін в країнах, оскільки в даний час відмінності в цінах на сільгосппродукцію в ЦСЄ і ЄС досягають

10-50% не на користь країн-членів союзу. Зростання цін на продовольство супроводжуватиметься падінням споживчого попиту. Подолати цю негативну тенденцію вдасться тільки у разі значних інвестицій в модернізацію сільського господарства країн ЦСЄ. Цей процес триватиме декілька десятиріч і супроводжуватиметься зміною структури виробництва і споживання. При посилюванні вимог до охорони навколишнього середовища і захисту прав споживачів, у деяких випадках необхідно буде удосконалити технологію виробництва сільськогосподарської продукції [4, с. 51].

Висновки і пропозиції. Отже, приєднання величезного і край неоднорідного в соціально-економічному відношенні регіону Центральної і Східної Європи може принести певні труднощі для Європейського Союзу. Будь-яке уповільнення темпів економічного зростання, значне погіршення конкурентних позицій ЦСЄ в ЄС може викликати розчарування населення цих країн. Тоді регіон, без сумніву, пред'являтиме постійні претензії своїм західним сусідам, звертатиме на себе увагу шляхом бойкоту на вищому рівні щодо ухвалення важливих рішень, змушуючи сприяти рішенням своїх проблем і, отже, може стати гальмом подальшого політичного і економічного поглиблення інтеграції [4, с. 53].

Таким чином, можна зазначити, що п'ятнадцятилітнє перебування країн ЦСЄ в складі ЄС є неоднозначним. Східноєвропейські країни не стали по-справжньому «західними». Їх вступ до ЄС не ознаменувався миттєвим підвищенням рівня життя громадян даних країн. Хоча нові члени ЄС відчували економічні ефекти від членства в ЄС, проте вони набули як і позитивні так і негативні відтінки. У зв'язку з економічною кризою 2008 р. економічне домінування «старих» членів ЄС стає все більш відчутним. Приєднання до ЄС, на думку правлячих кіл, мало стати потужним чинником консолідації демократії. Однак за багатьма параметрами у сфері економіки, політики та права нові члени ЄС й досі істотно відстають від західноєвропейських країн.

На нашу думку, подолання розриву між західними і східними членами ЄС – найважливіша проблема, що стоїть перед Європейською спільнотою. Її подолання потребуватиме рішучих і послідовних дій законодавчої і виконавчої влади на національному рівні в сфері структурної перебудови економіки та її конкурентоспроможності. Водночас важливим тут є природне поєднання політичних, гуманітарних, соціально-психологічних та інституційних передумов, які лише в комплексі можуть зарадити позитивним трансформаційним процесам розвитку суспільства і держави у цілому.

Список літератури:

1. Сміт Е. Нації та націоналізм у глобальну епоху. Київ : Ніка-Центр, 2006. 206 с.
2. Проді Р. Задум об'єднаної Європи. Київ : К.І.С., 2002. 196 с.
3. Schimmelfennig F. The EU, NATO and the Integration of Europe. Rules and Rhetoric. Cambridge, 2003. P. 100.
4. Теремцова Н.В. Теоретико-правові проблеми розширення Європейського Союзу: сучасний стан та перспективи. *Юридичний вісник*. 2011. № 1. С. 51–53.
5. Заславська Н.М. Інституціональні аспекти фінансової кризи в Євросоюзі. *Вісник СПДУ*. Серія 6. № 3. 2013. С. 129–133.
6. Євробюлетень: Інформаційний бюлетень. Європейська Комісія. № 10. Київ, 2006.
7. Барановський Ф. Особливості розвитку та проблеми подальшого розширення ЄС в контексті успішної реалізації євроінтеграційного курсу України. *Наукові записки*. Вип. 36. 2007. С. 161–168.

8. Окладна М.Г., Яковюк І.В. Соціальна політика Європейського Союзу: становлення і розвиток. *Серія «Наукові доповіді»*. Вип. 19. Харків, 2016. С. 40.
9. Сіденко В.Р. Некономічні фактори розвитку європейської інтеграції: досвід країн Центральної та Східної Європи. *Український соціум*. № 4. Київ, 2014. С. 27–42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Usoc_2014_4_4
10. Csaba L. Double talk – the political economy of eastward enlargement of the EU. *Intereconomics*. Hamburg, 2001. Vol. 36, № 5. P. 235–243.

References:

1. Smit E. (2006). *Natsii ta natsionalizm u hlobalnu epokhu* [Nation and nationalism in a global epoch]. Kiev : Nika-Tsentr. (in Ukrainian)
2. Prodi R. (2002). *Zadum obiednanoi Yevropy* [The idea of a united Europe]. Kiev : K.I.S. (in Ukrainian)
3. Schimmelfennig F. (2003). *The EU, NATO and the Integration of Europe* [The EU, NATO and the Integration of Europe]. Cambridge : Rules and Rhetoric (in UK).
4. Teremtsova N.V. (2011). *Teoretyko-pravovi problemy rozshyrennia Yevropeiskoho Soiuzu: suchasnyi stan ta perspektyvy* [Theoretical and legal problems of the enlargement of the European Union: the current state and prospects]. *Legal Bulletin*, vol. 1, no. 13, pp. 51–53.
5. Zaslavska N.M. (2013). *Instytutsionalni aspekty finansovoi kryzy v Yevrosoiuzi* [Institutional aspects of the financial crisis in the European Union]. *The correspondent of the SPU*, vol. 6, no. 3, pp. 129–133.
6. Yevropeiska Komisiia (2006). *Yevrobiuleten: Informatsiinyi biuleten* [Eurobulletin: Newsletter]. Kyiv : Yevrobiuleten.
7. Baranovskyi F. (2007). *Osoblyvosti rozvytku ta problemy podalshoho rozshyrennia YeS v konteksti uspishnoi realizatsii yevrointehratsiinoho kursu Ukrainy* [Features of development and problems of further EU enlargement in the context of successful implementation of the European integration course of Ukraine]. *Proceedings*, vol. 36, no. 5 pp. 161–168.
8. Okladna M.H., Yakoviuk I.V. (2016). *Sotsialna polityka Yevropeiskoho Soiuzu: stanovlennia i rozvytok* [Social policy of the European Union: formation and development]. *Naukovi dopovidi*, vol. 19, no. 7, pp. 40.
9. Sidenko V.R. (2014). *Neekonomichni faktory rozvytku yevropeiskoi intehratsii: dosvid krain Tsentralnoi ta Skhidnoi Yevropy* [Non-economic factors in the development of European integration: the experience of the countries of Central and Eastern Europe] *Ukrainian SOCIETY* (electronic journal), vol. 1, no. 4 pp. 27–42. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Usoc_2014_4_4 (accessed 20 April 2019).
10. Csaba L. (2001). *Double talk – the political economy of eastward enlargement of the EU* [Double talk – the political economy of eastward enlargement of the EU] *Intereconomics*, vol. 36, no 5, pp. 235–243.